

מחקרי גבעה

שנתון המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון תשע"ט

כרך 1

עורכים:

פרופ' משה צפור
פרופ' אהרן מונדשיין
ד"ר אליסיה גרינבנק

מועצת המערכת:

פרופ' מיכאל אביעוז
פרופ' בנימין בר-תקווה
פרופ' אורציון ברתנא
הרב פרופ' שלמה זלמן הבלין
פרופ' שמיר יונה
פרופ' אהרן ממן
פרופ' אסתר עדי-יפה
פרופ' ישראל ריץ'
פרופ' אביגדור שנאן

עריכה לשונית

עברית: אודי לוינגר
אנגלית: יאיר האס

מזכירת המערכת: בת-שבע הרוש
עיצוב והפקה: צופית צחי

© כל הזכויות שמורות

תשע"ט 2019
ISSN 2664-553X

המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון
ד"ר אבטח 79239, טל' 08-8511900
דוא"ל givaa@macam.ac.il
אתר המכללה www.washington.ac.il

תוכן

5	דבר ראש המכללה
9	דבר המערכת
13	רשימת כותבי המאמרים

שער ראשון | מקרא ופרשנותו

17	חוקי השמיטה בתורה בראי תרגום השבעים	משה צפור
37	מרד אהוד בן גרא ומציאותו של הר אפרים בעבר הירדן המזרחי	גבריאל ברזילי
51	"אם את עושה דל"ת רי"ש - מחריב את כל העולם" הערות לנוסחו של עמוס ה, יא ולפרשנות הערבית-היהודית עליו	יאיר צורן
55	'מושך עצמו ואחר עמו' בפירושו של הרב יוסף חיון	יוחנן קאפח

שער שני | חינוך

71	מה בין מנהיגות בצבא למנהיגות בהוראה	אליסיה גרינבנק ואיריס טמסוט
81	הערכת הקבוצה במעבדת המדעים בבית הספר	אילה רביב ואסתר אפללו
103	"ללכת עם האמת הפנימית שלי" סיפורי חיים של גננות - אשנב לתהליכי הבניית זהות מקצועית	ליאת מירב
137	תוקפנות בגן הילדים הברלי מגדר ומגזר	רינת כספי

שער שלישי | מוזיקה, ספרות ואמנות

155	האידיאות של בית המלוכה האירופאי באורטוריות העוסקות בבית המלוכה התנ"כי	אפרת בוכריס
185	קריאה סטרוקטורלית בשירתו המיתית של ק.א. ברתיני	רבקה קרוש
201	שימוש בחומרים תיעודיים באמנות עכשווית המתמודדת עם השואה (2005-2015)	רחלי ברגר
219	מהטלאי הצהוב אל הרגל: מסע אמנותי בין כוכבים וסמלים ביצירתה של האמנית סבינה סער	לאה מזור

שער רביעי | חינוך גופני ובריאות

239	קפיצה לגובה בסגנון מספרת	מירי שחף
263	גורמים ומניעה של טביעת ילדים ובני נוער במדינת ישראל / מאמר דעה	סיגלית אבוהצירא ודניאל מורן
277	היפגעות ילדים בישראל: השוואה בין ילדים ערבים ויהודים / מאמר דעה	סהאם אבו עבייד ודניאל מורן

מחברי המאמרים

סיגל אבוחצירא

סטודנטית לתואר שלישי, בית הספר למדעי הבריאות, אוניברסיטת אריאל
sigal00000@gmail.com

סהאם אבו עביד

סטודנטית לתואר שלישי, בית הספר למדעי הבריאות, אוניברסיטת אריאל
sehamm1992@gmail.com

פרופ' אסתר אפללו

חוג למדעים וראשת רשות המחקר במכללת חמדת הדרום
ester@hemdat.ac.il

ד"ר אפרת בוכריס

חוג לתנ"ך והחוג לחינוך, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
efratb@neto.net.il

ד"ר רחלי ברגר

חוג לאומנות, המכללה האקדמית לחינוך תלפיות; עמיתת שפיגל, המכון לחקר השואה ע"ש פינקלר, אוניברסיטת בר אילן; החוג לחינוך, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
berger.rach1@gmail.com

ד"ר גבריאל ברזילי

חוג לתנ"ך, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון ומרכז יעקב הרצוג ללימודי יהדות
barzilg@gmail.com

ד"ר אליסיה גרינבנק

ראשת החוג לחינוך מיוחד, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון; החוג לחינוך וחברה והתוכנית לתואר השני בייעוץ ארגוני למוסדות חינוך, הקריה האקדמית אונו
alicia2@netvision.net.il

איריס טמסוט

מפתחת תוכניות בחינוך הפורמלי והבלתי פורמלי, משרד החינוך
iris20081@walla.com

ד"ר רינת כספי

ראשת החוג לגיל הרך, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
rinatc10@gmail.com

פרופ' דניאל מורן

פרופסור מן המניין, המחלקה לניהול מערכות בריאות, אוניברסיטת אריאל
dani.moran@sheba.health.gov.il

ד"ר לאה מזור

חוג למקרא, האוניברסיטה העברית בירושלים
mazor.lea@gmail.com

ד"ר לiat מירב

חוג לגיל הרך, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
liatmayrav@gmail.com

יאיר צורן

חוקר פרשנות המקרא הערבית-יהודית בימי הביניים
zorantirgumim@gmail.com

פרופ' משה צפור

פרופסור מן המניין (בדימוס) במחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר אילן; ראש החוג לתנ"ך
וראש התוכנית לתואר שני בתנ"ך במכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
moshezi1934@gmail.com

ד"ר יוחנן קאפח

חוג לתנ"ך, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון; דיקן הסטודנטים, מכללת
אורות ישראל
ykapah@gmail.com

ד"ר רבקה קדוש

חוג לספרות, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
rivkkad@gmail.com

ד"ר אילה רביב

חוג למדעים, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון ומכללת חמדת הדרום
ayalaraviv1@gmail.com

ד"ר מירי שחף

חוג לחינוך גופני, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
mirile@washingtton.ac.il

'מושך עצמו ואחר עמו' בפירושו של הרב יוסף חיון

יוחנן קאפח

תקציר

שורשיו של הכלי הפרשני 'מושך עצמו ואחר עמו' עתיקים ומצויים אצל חז"ל ופרשני המקרא הראשונים. אך טבעי הוא שהשימוש בו מצוי גם אצל רבי יוסף חיון – רבה האחרון של ליסבון בדור שלפני גירוש ספרד. במאמר זה אציג את השימוש הנרחב שעשה בו רבי יוסף חיון בפירושו למקרא, שימוש שבא לידי ביטוי בכל האפשרויות השונות הקיימות בכלי פרשני זה. לצד זה אציג גם את ההסתייגות שלו מהשימוש בכלי הזה שלא לצורך. הסתייגות זו מוצאת את ביטויה באמירה מתודית ברורה (ונדירה) ובהצגת פירושים אלטרנטיביים שלו לפירושי הפרשנים שקדמוהו, שנקטו בדרך המשכה במקומות שבהם ניתן לדעתו לבאר את הפסוק גם ללא המשכה.

תאריכים: הרב יוסף חיון, אברכנאל, מושך עצמו ואחר עמו, הישיבות בספרד

מבוא

ר' יוסף חיון (להלן ר"ח) חי בליסבון שבפורטוגל במאה החמש עשרה והיה ממנהיגיה הבולטים. עיקר פעילותו הספרותית הייתה בשנות השישים והשבעים של אותה מאה, והיא כוללת פירושים לספרי המקרא, חיבורים מקיפים לביאור פרשיות וסוגיות במקרא, ופירוש לפרקי אבות. במשך שנים רבות פירושו נמצאו רק בכתבי יד, אך בעשרים וחמש השנים

האחרונות יצאו לאור מהדורות שונות של חלק מכתביו.¹ עד עתה יצאו לאור פירושי ליחזקאל, הושע, יואל, עמוס, עובדיה, יונה, מיכה (פרקים א–ד), אסתר ותהלים.² נותרו בכתבי יד פירושי לירמיהו, נחום, חבקוק, צפניה, חגי, זכריה, מלאכי ושיר השירים. בשנתיים האחרונות אני עוסק בההדרת פירושו לירמיהו.

במאמר זה ברצוני להציג את גישתו של רי"ח לשימוש הראוי והנכון בכלי הפרשני 'מושך עצמו ואחר עמו' וכיצד הסביר את ההיגיון שבו. להלן אראה שרי"ח ראה בו כלי פרשני לגיטימי ועשה בו שימוש נרחב על שלל אפשרויותיו השונות. לצד זה אצביע על נימה של הסתייגות מסוימת שהייתה לו מהשימוש בו ללא צורך. נראה שהסיבה לכך היא מאחר שבאמצעותו נאלצים להוסיף על הכתוב מילים שלא נכתבו בו. משום כך שכיח למצוא בפירושו מקומות שבהם נמנע מהשימוש בכלי פרשני זה, גם במקומות שבהם הפרשנים שקדמו לו (ראב"ע ורד"ק)³ נקטו כך, או שהציע פירוש נוסף. לצורך כתיבת המאמר עברתי על כל פירושי של רי"ח לתהלים, לירמיהו ולעמוס, ובדקתי בעיון רב את השימוש בכלי פרשני זה.⁴

- 1 עליו ועל פועלו ראו א' גרוס, ר' יוסף בן אברהם חיון: מנהיג קהילת ליסבון ויצירתו. רמת-גן תשנ"ג. למחקרים אודות שיטתו הפרשנית ראו: א' שושנה ומ' צפור, פירוש לספר יחזקאל לרבנו יוסף ב"ר אברהם חיון הנשיא, ירושלים תשס"ו, עמ' 24–56; י' קאפח, הפירוש לתהלים של רבי יוסף ב"ר אברהם חיון: נתוח הדרך הפרשנית, בצרוף מהדורה מדעית מבוארת של מבחר מזמורים, עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן, תשע"א, עמ' 13–232; י' אליצור, שיטתו הפרשנית של ר' יוסף חיון בפירושו למקרא, עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר אילן תשע"ה.
- 2 יחזקאל: ראו לעיל הערה 1; הושע: י' אליצור, פירוש ר' יוסף חיון לספר הושע: הפירוש להושע, מבוא לשיטתו ומצע למחקר המשך, עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, טורו קולג', ירושלים תשס"ו; יואל: מ' צפור, מחקרי גבעה, ד (תשע"ו–ע"ז), עמ' 55–93; עמוס: י' קאפח, קבץ על יד, כו (תשע"ח), עמ' 251–316; עובדיה: מ' צפור, שנתון למקרא ולחקר המזרח הקדום יז (תשס"ז), עמ' 309–327; יונה: מ' צפור, קבץ על יד, יח (תשס"ה), עמ' 289–313; מיכה: מ' צפור, סיני ע (תשס"ח), עמ' ג–כט; אסתר: רבי יוסף חיון, פירוש לאסתר (מהד' מכוון 'באר התורה'), ליקווד תש"ס; תהלים: י' קאפח, פירוש לתהלים לרבנו יוסף חיון, על פי כתבי-יד, עם מבוא הערות וביאורים, ירושלים תשע"ו.
- 3 הפרשנים שהובאו תדיר בפירושי, ושעמהם היה לו משא ומתן (גלוי או נסתר), היו רש"י, ראב"ע ורד"ק. כך עולה מקריאה בפירושי השונים, וכך גם כתב בהקדמה לפירוש לתהלים: "ולכן בראותי אני יוסף בן הנשיא מארי אברהם חיון נ"ע מעלת הספר הזה ותפארת גדולתו, שמתני פני לבארו כיד אלהי הטובה עלי. כי בגלילנו זה לא הגיעו לידינו אלא מה שפרשו בו החכם רבי שלמה ז"ל, והחכם ר' אברהם חיון עזרא והחכם ר' דוד קמחי ז"ל. ושלשתם לא יספיקו להבין דברי הספר הזה בשלמות לפי עומק ענייניו ועומק לשונו". במאמר זה נעסוק בעיקר בהשוואת פירושי של רי"ח לפירושיהם של ראב"ע ורד"ק, מאחר שבעיקר הם עשו שימוש בכלי הפרשני 'מושך עצמו ואחר עמו'. וכמו שהערתי על כך להלן בהערה 7, מעתה כל מקום שאכתוב 'הפרשנים' הכוונה לראב"ע ורד"ק.
- 4 בחרתי דווקא בפירושים לספרים אלו בשל היקפם (בעיקר תהלים וירמיהו) ובשל העובדה שאותם ההדרתי והם מצויים אצלי במעבד תמלילים. משום כך נקל לי לחפש בהם תופעות פרשניות שונות

להצגת גישתו הפרשנית חשיבות מרובה הן מצד היותו חותם את התקופה של היהדות הספרדית,⁵ והן בתרומה שיש בכך להבנת המקורות הפרשניים של תלמידו רבי יצחק אברבנאל (1437–1508).⁶

סוגים שונים של המשיכה

הכלי הפרשני – 'מושך עצמו ואחר עמו', לציון ולזיהוי המרכיב החסר בפסוק והשלמתו ממקום אחר, מצויה לרוב בדבריהם של כמעט כל הפרשנים⁷ ובייחוד אצל ראב"ע.⁸ שורשיו של כלי פרשני זה עתיקים ומובאים כבר בברייתא דל"ב מידות⁹ המיוחסת לרבי אליעזר

באמצעות אפשרות החיפוש שבמעבד התמלילים.

5 ר"ח נפטר בסמוך לגירוש ספרד. שנת לידתו ושנת פטירתו אינן ידועות במדויק ונכתבו על כך השערות אחדות. לעיקרי השיטות ראו י' קאפח, **פירוש לתהלים לרבנו יוסף חיון: ראש רבני ליסבון**, ירושלים תשע"ו, עמ' א' הערה 1; י' אליצור (לעיל הערה 1), עמ' 24.

6 עובדת היות אברבנאל תלמידו של ר"ח נזכרה לראשונה בדברי החתימה שכתב אחד מצאצאי ר"ח, ר' אברהם ב"ר שלמה חיון, למהדורת פירושו של ר"ח למסכת אבות - 'מילי דאבות' (מהד' כשר - בלכרוביץ), ירושלים תשל"ג. נראה שדעה זו נתקבלה על ידי כל החוקרים שעסקו בפרשנותו של ר"ח, ראו א' שמואלי, **דון יצחק אברבנאל וגירוש ספרד**, ירושלים תשכ"ג, עמ' 23; א' גרוס, 'ר' יוסף חיון ור' יצחק אברבנאל - יחסים אינטלקטואליים', **מיכאל** יא (תשמ"ט), עמ' כג-לג; ש' רגב, 'השיטה הפרשנית של האברבנאל', **מחניים** 4 (תשנ"ג), עמ' 248; *s.E. Lawee, Isaac Abarbanel, stance toward tradition, New York 2001*. מעניינת העובדה שדווקא אצל כתבי המונוגרפיה של אברבנאל לא נזכר ר"ח כלל, ראו: ב"צ נתניהו, **דון יצחק אברבנאל: מדינאי והוגה דעות**, ירושלים ותל אביב תשס"ה; ס' כהן-סקלי, **דון יצחק אברבנאל**, ירושלים תשע"ו.

7 מ' רוטנברג, **כללי תחביר נעלמים של לשון המקרא**, תל אביב תשל"ט, עמ' 89. בהשוואה לראב"ע ורד"ק, מיעט רש"י להשתמש בכלי פרשני זה, וכמו שכתב פרשן רש"י - רבי שמואל צרפתי (**נמוקי שמואל**, אמשטרדם תע"ח, עמ' טו): 'אין מנהג הרב לומר לא באותיות ולא בתיבות מושכין עצמן ואחר עמן כדעת הראב"ע ז"ל. נ' ליבוביץ (**עיונים חדשים בספר שמות**, ירושלים תשל"ה, עמ' 101) העירה שאמנם רש"י ממעיט בשימוש בדרך פרשנית זו, אך ניתן למצוא מידה זו גם בפירושו אף שאינו משתמש במונחים 'מושך עצמו ואחר עמו' או 'משרת בעבור שנים'. וכן הוכיח נ' אליקים (מושך עצמו ואחר עמו) כמידה פרשנית בפירושו רש"י, **שמעתין** 119 (תשנ"ה), עמ' 2738, 45. שניתן למצוא שימוש שלו בכלי זה בביאור כל סוגי הטקסט המקראי (פרוזה, שירה והלכה) ואף בטקסט תלמודי, אף שלא נקט במפורש בלשון 'מושך עצמו ואחר עמו' או בלשון 'דבר שדבר מוכיח עליו'. וכן נראה גם מפירושו לתהלים כמו שאעיר על כך להלן במספר מקומות.

8 כך כתבו: צבי הירש קצנלבוגן, **נתיבות עולם**, וילנא תר"ט, עמ' 152; ע"צ מלמד, **מפרשי המקרא** ב, ירושלים תשל"ח, עמ' 569-572; ליבוביץ (לעיל הערה 7, עמ' 101); י' חגי, 'שורשיו העתיקים של הכלל הפרשני 'מושך עצמו ואחר עמו' השגור בפירושו ר' אברהם אבן עזרא למקרא', **לשונונה** (תשנ"א), 97, עמ' 97, ואליקים (לעיל הערה 7, עמ' 38).

9 ראו ד"ו אינהארן, **ברייתא ל"ב מדות**, תל אביב תשכ"ט, עמ' 79-80; קצנלבוגן (לעיל הערה 8) עמ'

בנו של רבי יוסי הגלילי,¹⁰ בזה הלשון (מידה כב):

מדבר שדבר מוכיח עליו – כיצד? 'מתן בסתר יכפה אף, ושחד בחיק חמה עזה' (מש' כא, יד) – הראשון מוכיח. כיוצא בו את' אומ' 'שמנו עשתו גם עברו דברי רע דין לא דנו, דין יתום ויצליחו' (יר' ה, כח) – משמע דין לא דנו, ודין יתום לא יצליחו; הראשון מוכיח על חבירו השני. [כיוצא בו, 'כי לא בחרוץ יודש קצח וואופן עגלה על כמון יוסב' (יש' כח, כז) – משמע כי 'לא' הראשון מוכיח על חבירו השני].

שלושת הפסוקים המובאים בברייתא מתבארים באמצעות הכלי הפרשני 'מושך עצמו ואחר עמו'. בפסוק השני והשלישי הברייתא מציינת במפורש את התיבה הנמשכת 'לא': דין לא דנו, דין יתום 'לא' יצליחו; כי לא בחרוץ יודש קצח, ואופן עגלה 'לא' על כמון יוסב;¹¹ לפסוק הראשון המובא בברייתא לא מציינת התיבה הנמשכת, ונראה שהיא תיבת 'יכפה', ושיעור הכתוב הוא: מתן בסתר יכפה אף, ושחד בחיק [יכפה] חמה עזה.¹²

אף שהברייתא מציינת רק משיכה קדמית,¹³ השימוש במשיכה מצוי אצל הפרשנים גם

152-161; חגי (לעיל הערה 8), עמ' 98-99; י' קיל, "מבוא לספר משלי", ספר משלי (דעת מקרא), ירושלים תשמ"ד, עמ' 96; ואליקים (לעיל הערה 7), עמ' 27-29. רוטנברג (לעיל הערה 7, עמ' 87) מכנה סוג זה של השמטה - השמטת נשנה. על דרך זו של מילוי פער ראו עוד רוס (J. R. Ross, "Gapping in M. Bierwisch and K.E. Heidolph (eds.), *Progress in Linguistics: a collection*, and the Order of papers, Hague 1970, pp 242-259, עמ' 242-259).

10 ישנה מחלוקת בין החוקרים האם מחבר הברייתא הוא ר"א בנו של ריב"ג או שנתחברה מאוחר יותר בתקופת הגאונים על ידי רבי שמואל בן חפני גאון (ראו על כך אצל חגי, לעיל הערה 8, עמ' 99-100). מכל מקום גם לדעה השנייה המאחרת את זמן חיבור הברייתא, נמצא שימוש בכלל זה בתקופת הגאונים אצל רס"ג, מנחם בן סרוק, דונש בן לבראט ורבי יונה ג' גנאח (שם, עמ' 101-103). לדעת חגי, ייתכן שהראשון שטבע את מטבע הלשון 'מושך עצמו ואחר עמו', היה החכם הקראי - יפת בן עלי (שם, עמ' 102).

11 בפירוש פסוק זה נקטו כל הפרשנים (לרבות רש"י) כדרך הברייתא, לבארו על דרך ההמשכה, אולם בפירוש הפסוק בירמיהו הלכו בדרך אחרת. רש"י ור"ח ביארו: דין לא דנו למען יצליחו; ורד"ק ביאר: דין לא דנו ואעפ"כ יצליחו.

12 ביארתי את הברייתא ע"פ נוסח הברייתא שהבאתי בפנים, שהוא נוסח המהדורה המדעית של ענעלאו (משנת ר"א). וכן מובא בדברי רס"ג (מ' צוקר, פירושי רב סעדיה גאון לבראשית, ניו יורק תשמ"ד, עמ' 192-193): רצונו לומר 'יכפה' חמה עזה (וראו שם בהערה 138). יש לציין שע"פ נוסחאות אחרות של הברייתא, הביאור הוא מעט שונה: מתן בסתר יכפה אף הקב"ה וחמה עזה, ושחד בחק יכפה חמה עזה ואף. כלומר: 'אף' הראשון מוכיח על 'אף' השני (קצנלבוגן, לעיל הערה 8, עמ' 152-153; אינהורן, לעיל הערה 9, עמ' 79; מלמד, לעיל הערה 8, עמ' 1076 ושם הערה 62). וראו ראב"ע לתהלים (ק"ח, יד) שביאר את הפסוק 'עזי וזמרת י-ה' על דרך ההמשכה, וכתב: כמו 'יכפה אף' (משל כא, יד) וכן שם בפירושו (ה, ד).

13 על המשכה קדמית ראו עוד: מ"צ סגל, 'לחקר צורותיה של השירה המקראית', תרביץ יח (תש"ז),

בדרכים נוספות: משיכה אחרית, ¹⁴ משיכה לפנים ולאחור ¹⁵ ומשיכה של אות בודדת.

א. היקף השימוש ב'משיכה' בפירושו

כל אחד מאופני השימוש שהוזכרו לעיל מצוי בפירושו של רי"ח. לפעמים הוא מציין זאת במפורש על ידי השימוש בביטויים 'מושך עצמו ואחר עמו', 'עומד במקום שנים', 'עמוד במקום שנים', 'ומלת'... נקשרת עם' וכדומה, ופעמים ללא שכתוב זאת במפורש.

1. משיכה קדמית

משיכה קדמית מופיעה אצל רי"ח בשתי צורות: משיכה של תיבה או מספר תיבות מהצלע הראשונה של הפסוק לצלע השנייה שלו, ומשיכת מילה מפסוק אחד אל הפסוק הבא אחריו.

משיכה קדמית: בפירושו לפסוק "ויבחר בשבט יהודה, את הר ציון אשר אהב" (תה' עה, סח), כתב רי"ח: "ומלת 'ויבחר' מושכת אחרת עמה".¹⁶ הצלע השנייה בפסוק – "את הר ציון אשר אהב" היא משפט חסר מבחינה תחבירית, מאחר שהמושא הישיר מובא ללא הנושא והנשוא. לפיכך כותב רי"ח שיש להוסיף בה תיבת 'ויבחר', כך שלפי פירושו יש לקרוא את הפסוק כאילו היה כתוב כך: ויבחר את שבט יהודה, [ויבחר] את הר ציון אשר אהב. כיוצא בזה ביאר את הפסוק "עד מה ה' תאנף לנצח, תבער כמו אש קנאתך" (תה' עט, ה) – "עד מה ה' תאנף לנצח, [עד מה] תבער כמו אש קנאתך"; "הירוצון בסלע סוסים, אם יחרוש בבקרים" (עמוס ו, יב) – "הירוצון בסלע סוסים, אם יחרוש [בסלע] בבקרים".

משיכה קדמית מפסוק קודם: בפירושו לפסוקים "מה לך הים כי תנוס, הירדן תסוב לאחור: ההרים תרקדו כאלים, גבעות כבני צאן" (תה' קיד, ה-ו), כתב רי"ח: "ואמר: 'מה לך הים כי תנוס' והוא מושך עצמו ואחרים עמו: 'מה לך] הירדן שתסוב לאחור', וכן 'מה לכם]'¹⁷

עמ' 139; הנ"ל מבוא המקרא א-ב, ירושלים תש"ו, עמ' 66. דוגמות נוספות ראו אצל מ' זר כבוד, ספר משלי (דעת מקרא), ירושלים תשמ"ד, פסוקים: ג, יא הערה 17; ז, ז הערה 11; י, י הערה 32; ועוד. עוד על השימוש בהמשכה קדמית ראו אצל זר כבוד (שם) ח, לא הערה 77; ח, לג הערה 83; י, לג, הערה 88 ועוד. וראו עוד אצל קיל, לעיל הערה 9, עמ' 96.

14 על המשכה אחרית ראו: סגל (לעיל הערה 13), עמ' 139-141; הנ"ל **מבוא המקרא א-ב**, ירושלים תש"ו, עמ' 66-66א; זר כבוד (לעיל הערה 13), י, ו הערה 15; יא, ו הערה 12; יא, טז הערה *41; יא, יט הערה 47; יג, ב הערה 4. וראו עוד קצנלבוגן (לעיל הערה 8), עמ' 155, שהביא דוגמה למושך עצמו ואחר עמו מהופך בפסוק ביחזקאל ז, יג. וראו עוד קיל, לעיל הערה 9, עמ' 96.

15 זר כבוד (לעיל הערה 13) מכנה במקרים כאלו את התיבה הנמשכת - 'עולה ויורדת'. ראו שם ציון לתופעה זו בחיבור שבין שני פסוקים (ח, יג הערה 32; יג, ה הערה 14).

16 הפירוש לתהלים, לעיל הערה 2.

17 בכתוב מובא 'מה לך' ולא 'מה לכם', אך זו דרכה של המשכה שבה התיבה הנמשכת מתאימה

ההרים שתרקדו כאילים והגבעות כבני צאן". לפי פירושו, הביטוי 'מה לך' המוזכר בתחילת פסוק ה, נמשך פעם אחת אל הצלע השנייה באותו פסוק ('מה לך' הירדן שתסוב לאחור) ופעמיים נוספות אל שתי צלעות של הפסוק הבא (מה לכם) ההרים שתרקדו כאילים, ומה לכם] גבעות שתרקדו כבני צאן). כיוצא בזה כתב בביאור הפסוקים: "כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון אתה שלוח אל בית ישראל. לא אל עמים רבים עמקי שפה וכבדי לשון" (יח' ג, ה-ו), שיש למשוך את תיבות "אתה שלוח" מפסוק ה גם אל פסוק ו, כך ששיעור הכתוב הוא: כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון אתה שלוח אל בית ישראל. לא אל עמים רבים עמקי שפה וכבדי לשון | אתה שלוח.¹⁸

הסבר ללגיטימיות שבהוספת מילה שאינה כתובה במפורש בפסוק, כתב רי"ח בפירושו לפסוק: "אם תשוב ישראל... ואם תסיר שקוציך מפני: ונשבעת חי ה' באמת..." (יר' ד, א-ב), ואלו דבריו: "מלת 'אם' הנאמרת בפסוק הקודם לזה מושכת עצמה ואחרת עמה, והרי הוא כאלו אמר: [ואם] נשבעת. וכן דרך הפסוק בהרבה מקומות, והוא דרך לשון הקדש, גם שאר לשונות".¹⁹

2. משיכה אחורית

משיכה אחורית ניתן למצוא בפירושו של רי"ח בשני אופנים: משיכה אחורית של תיבה מאותו פסוק, ומשיכה לאחור מפסוק אחר.

משיכה אחורית: בפירושו לפסוק "יושב בשמים ישחק, ה' ילעג למו" (תה' ב, ד), כתב רי"ח: "ומלת 'למו' נקשרת עם ישחק ועם ילעג, וירצה: ישחק וילעג למו". מאחר שבצלע הראשונה נאמר שה' ישחק ולא מובא מי הוא מושא הצחוק, מבאר רי"ח שהמושא מופיע בצלע השנייה של הפסוק – שתיבת 'למו' מושכת עצמה ואחרת עמה משיכה לאחור. לפי פירושו שיעור הכתוב הוא: יושב בשמים ישחק [למו], ה' ילעג למו. כיוצא בזה כתב גם בביאורו לפסוק "ונשאתם את סכות מלככם, ואת כיון צלמיכם כוכב אלוהיכם אשר עשיתם לכם" (עמ' ה, כו), ואלו דבריו: "ואמרו 'אשר עשיתם לכם', שב לשניהם, לסכות ולככב אלהיכם".²⁰ לביאור זה שיעור הכתוב: ונשאתם את סכות מלככם | אשר עשיתם לכם, ואת כיון צלמיכם כוכב אלוהיכם אשר עשיתם לכם.

עצמה למקום שאליו היא נמשכת בהתאם לנדרש ע"פ הדקדוק, ועל כן כאן כינוי הגוף מתאים עצמו ולך' הופך ל'לכם'. כיוצא בזה ראו בפירושו הפסוק: "זפרשתי עליו רשתי... ונשפטתי אתו שם מעלו אשר מעל ביי' יח' יז, ט) שבו לדברי רי"ח: "ועליו מושך עצמו ואחר עמו. ר"ל: [ועל] מעלו אשר מעל ביי'. כלומר, לפירושו תיבת היחס 'ועליו' הופכת לאחר ההמשכה ל'על' בהשמטת כינוי הגוף. 18 וכן עוד רבים, כגון תה' פ, טו-טז; וכן ביאר שם ראב"ע והביא לכך דוגמה נוספת משמ' יח, ג-ד. 19 הפירוש לירמיהו מתוך כתב יד המוזיאון הבריטי 228, דף א-2231, סימונו בספרייה הלאומית הוא F27560.

20 כתב היד של פירוש הרב חיון לתרי עשר נמצא בסנקט-פטרבורג - האקדמיה הרוסית - המכון ללימודים מזרחיים 373B וצילום שלו נמצא בספרייה הלאומית בירושלים ומספרו הקטלוגי הוא F6059.

בדוגמה הבאה ניתן למצוא הצעה לשתי אפשרויות משיכה. משיכה קדמית מפסוק קודם או משיכה לאחור מאותו פסוק. בפירושו לפסוק: "כזכור בניהם מזבחותם ואשריהם על עץ רענן" (יר' יז, ב), כתב רי"ח לבאר תיבת "כזכור" גם במשמעות של 'הקטרה': "או יהיה כזכור – לשון הקטרה, כמו 'אזכרתה לי' (וי' ו, ח)". לפירוש זה יש להוסיף לפסוק את תיבת 'על' – כזכור ביניהם [על] מזבחותם. תיבה זו נמצאת גם בפסוק הקודם: "חטאת יהודה כתובה... חרושה על לוח לבם" וגם בהמשך פסוק זה: "ואשריהם על עץ רענן". לדעת רי"ח שתי האפשרויות לגיטימיות ומצינו כמותן במקרא: "ותהיה מלת 'על' הנאמרת בפסוק הקודם מושכת אחרת עמה לפסוק הזה, כי כבר ימצא כמוה. וירצה: כזכור בניהם [על] מזבחותם; או תהיה מלת 'על' עץ רענן מושכת אחרת אחורנית, כי כבר ימצא כמוה גם כן".

3. 'יעמוד במקום שניים'

במספר מקומות ביאר רי"ח תיבה מסוימת כעומדת במקום שניים, כך שהיא נקראת פעמיים באותו פסוק, פעם אחת עם הנאמר לפניה ופעם שנייה עם הנאמר אחריה. לדוגמה, בפירוש הפסוק "נחר מפוח מאש, תם עופרת" (יר' ו, כט), כתב רי"ח: "תיבת 'מאש' נמשכת למעלה ולמטה, יאמר: נשרף המפוח מכח האש כי יצאו ממנו ניצוצות ששרפוהו, וכן מכח האש תם עופרת. וכבר ימצאו בפסוק רבים כיוצא בו ואין זה דוחק". לפי פירוש זה שיעור הכתוב הוא: נחר מפוח מאש, [מאש] תם עופרת. לדעת רי"ח אין זה דוחק, לפי שיש לכך דוגמות רבות נוספות במקרא.

ואכן, במקומות נוספים ביאר את הפסוקים בדרך זו, כגון בפירוש הפסוק: "ראש דברך אמת, ולעולם כל משפט צדקך" (תה' קיט, קס), כתב רי"ח כך: "או יהיה 'אמת' – מושך עצמו ואחר עמו – [ואמת] לעולם כל משפט צדקך". לפי פירוש זה תיבת 'אמת' משמשת סופו של ההיגד הראשון של הפסוק וכראשיתו של ההיגד הבא אחריו, כך ששיעור הכתוב: ראש דברך אמת, [ואמת] לעולם כל משפט צדקך. וכן כתב גם בכיארור הפסוק: "חילך כל אוצרותיך לבו אתן, במותיך בחטאת בכל גבוליך" (יר' יז, ג), וזה לשונו: "במותיך בחטאת בכל גבוליך – ר"ל וגם כן אתן לבו במותיך העושות בחטאת ועון לעבודה זרה הנמצאות בכל גבוליך; ומלת 'לבז' נמשכת לקודם ולמאחר". לפי פירוש זה שיעור הכתוב: חילך כל אוצרותיך לבו אתן, [לבז אתן] במותיך בחטאת כל גבוליך.

דוגמה נוספת מעט שונה ניתן לראות בכיארור את הפסוק: "תהי לו כבגד יעטה, ולמזח (חגורה) תמיד יחגרה" (תה' קט, יט), שבו כתב: "ותמיד עולה לכאן ולכאן". שיעור הפסוק לפי פירושו: תהי לו כבגד יעטה [תמיד], ולמזח תמיד יחגרה.²¹

21 הדוגמה האחרונה מזכירה מאוד את המשיכה האחורית, אך מחמת קרבתה לצלע שאליה היא נמשכה, כתבתי תחת הקטגוריה "יעמוד במקום שנים". בדרך זו הלך גם אליקים (לעיל הערה 7, עמ' 33-34, ושם הערה 31) שמצא לדרך לימוד זו מקור בדברי הגמרא (ר"ה ט ע"ב) שקראה לדרך לימוד זו 'מקרא נדרש לפניו ולאחריו'. שם מבואר שניתן לקרוא את הפסוק 'וקראתם דרוך בארץ לכל יושביה יובל היא תהיה לכם, ושבתם איש אל אחוזתו' (וי' כה, י) באופן הבא: וקראתם דרוך

4. משיכה של אות בודדת

רי"ח, כקודמיו, מרחיב את אפשרות המשיכה מצלע אחת של הפסוק אל צלע אחרת גם לאותיות ולא לתיבות בלבד. משיכה של אות בודדת מצינו בפירושו בשני אופנים: משיכה של תחילית ומשיכה של סופית.

משיכה של תחילית: בפירושו לפסוק "ירויין מדשן ביתך, ונחל עדניך תשקם" (תה' לו, ט), כתב רי"ח: "ומ"ם 'מדשן' מושכת עצמה ואחרת עמה". שיעור הכתוב לפיכך: ירויין מדשן ביתך, ומונחל עדניך תשקם. המשכת תחילית היא תופעה נפוצה בפירושו וניתן למנות ממנה רבות, אולם נסתפק בעוד שתי דוגמות בלבד: משיכת ב"ת: "גדול ה' ומהלל מאד בעיר אלוהינו [ב]הר קדשו" (תה' מח, א-ב); משיכת ל"מ"ד: "ממלכות הארץ שירו לאלוהים, זמרו [ל]י' סלה" (תה' סח, לג-לד).

משיכה של אות סופית: בפירושו הפסוק "עֲזֵי וזמַתְּ יֵה, ויהי לי לישועה" (תה' קיח, יד), נחלקו הפרשנים כיצד לבאר תיבת 'עזי' ואת תיבת 'זמַתְּ'. לדעת ראב"ע, 'זמַתְּ' אף שהיא קמוצה היא נסמכת והנסמך 'עזי' חסר בפסוק, וכאילו נכתב: עזי וזמרת [עזי] יה. לעומת זאת, רד"ק סובר שאי אפשר לומר שתיבה זו סמוכה מאחר שאינה מנוקדת בפתח, ולכן מפרש שיו"ד של תיבת 'עזי' מושכת אחרת עמה, ושיעור הכתוב: עזי וזמרת[ין] יה, וכדרך שבה נקט אונקלוס שתרגם "וזמרת" – "תְּשַׁבַּחְתִּי". רי"ח נקט לפי דרכו של רד"ק וכתב: "וזמרת – הוא כמו וזמרת, כי יו"ד עזי מושכת".

ב. אמירה מתודית המלמדת על הסתייגות מפירוש בדרך של משיכה

חרף השימוש הנרחב שעושה רי"ח בכלי פרשני זה, ניתן למצוא בדבריו גם הסתייגות מסוימת מן השימוש בו כאשר ישנה אפשרות פרשנית סבירה אחרת. בפירושו הפסוק "ה' אל בקצפך תוכיחני, ובחמתך תיסרני" (תה' לח, ב), כתבו הפרשנים (ראב"ע ורד"ק) שתיבת 'אל' מושכת אחרת עמה, כך ששתי צלעות הפסוק מקבילות ואינן מנוגדות האחת לשנייה – "ה'! אל בקצפך תוכיחני, ואל [בחמתך תיסרני]". לעומתם, רי"ח סבר שהפסוק יכול להתבאר גם ללא צורך במשיכת תיבה זו, וכתב (לח, ב):

ויסור [צ"ל: יסור] גדול מתוכחה וקצף גדול מחמה, ולכן ישאל מהשם שייסרהו בחמתו ולא יוכיחנו בקצפו, כי התוכחה, עם קלותה, להיותה באה בקצף תקשה מהויסור [צ"ל: מהייסור] כאשר יבוא בחמה. והמתרגם, גם המפרשים, הסכימו שמלת 'אל' מושכת אחרת עמה, ואין צורך.

בארץ לכל יושביה יובל היא תהיה לכם, יובל היא תהיה לכם' ושבתם איש אל אחותו. בקריאה זו הביטוי 'יובל היא תהיה לכם' נמשך לפנים ולאחור.

רי"ח מדרג את התיבות המקבילות בפסוק: 'קצפך' – 'חמתך', 'תוכיחני' – 'תיסרני', ובכך נותן משמעות שונה מהמפרשים לבקשת דוד.²² לפי פירושו, דוד אמנם מבקש מה' שייסרהו – על מנת לכפר על עווננו עם בת שבע, אך מפציר בו שיקל עליו לייסרו בחמתו ולא יחמיר עליו להוכיחו בקצפו (וכל שכן שלא ייסרו בקצפו). מדבריו עולה שהוא מעדיף להעמיס משמעות מדורגת למילים נרדפות, ולא למשוך תיבה מצלע אחת אל צלע אחרת. השימוש במילים "ואין צורך" מורה על כך שאין כאן רק העדפה של פירוש אחר לפסוק, אלא אמירה עקרונית שאם אפשר עדיף לבאר את הפסוק ללא שימוש במשיכת מילה למקום שאינה כתובה.

אין זו הפעם היחידה שבה נמנע רי"ח מלבאר פסוק בדרך של המשכת תיבה או אות וכדומה, אך זו הפעם היחידה שבה הוא מביע את דעתו במפורש שאם אפשר לבאר את הפסוק ללא הוספת מילים בדרך של משיכה, עדיף לנהוג כך מאשר למשוך ולהוסיף תיבת המקום שלא נכתבה בו.

הערה דומה אך פחות נחרצת, מצינו בדברי רי"ח במקום אחר. לאחר שפירש כדברי המפרשים למשוך את אחת התיבות בפסוק, כתב שאפשר לבאר את הפסוק ולשמור על משמעותו גם ללא אותה משיכה. בביאור הפסוק: "לא על זבחיך אוכיחך, ועולותיך לנגדי תמיד" (תה' נ, ח), כתבו רש"י ורד"ק למשוך תיבת 'לא', כך ששיעור הכתוב הוא: לא על זבחיך אוכיחך, ו[לא] עולותיך לנגדי תמיד. רי"ח הסכים לפירוש זה אבל הוסיף: "ונוכל לפרשו בזולת משך מלת 'לא'. יאמר: ואיך אוכיחך על זבחיך כי עולותיך הם נגדי תמיד – ר"ל יעמדו מנגדי ולא יתקרבו אלי אלא מרחוק יעמודו, על דרך 'ביום עמדך מנגד' (עו' א, יא), וכל שכן הזבחים כי איני אוהבם ואיך אוכיחך עליהם". רי"ח משתמש בעובדה שתיבת 'נגדי' יכולה להתבאר גם במשמעות של ניכור וריחוק ולא רק במשמעותה הפשוטה והרווחת – 'לפני', ובלבד שלא למשוך ולהוסיף תיבה ללא צורך. גם כאן רי"ח מעדיף להשתמש במשמעות נוספת של תיבה ("נגדי") אף שהיא במשמעות שאינה שכיחה, ובלבד שלא למשוך תיבה שלא לצורך.

ג. הימנעות מביאור בדרך המשיכה

לאחר שראינו שלדעת רי"ח יש להימנע מלבאר את הפסוקים בדרך המשיכה כל עוד ישנה אפשרות אחרת, נראה עתה שלא פעם כאשר אחד הפרשנים פירש את הפסוק באמצעות משיכה, רי"ח אכן נמנע ממנה. להלן נעיין בשתי דוגמות, הראשונה כאשר הוא נמנע ממשיכת אות, והשנייה כאשר הוא נמנע ממשיכת תיבה.

הימנעות ממשיכת אות: בביאור הפסוק "ותיטב לה' משור פר" (תה' סט, לב), כתבו ראב"ע

22 לדעת רי"ח מחבר המזמור הוא דוד וחיברו "להתפלל בו לשם שירפאהו מחליו ומנגעיו שנגעהו השם על עונו של בת שבע" (שם).

ורד"ק להסביר את הביטוי 'משור פר' הכתוב בצורה של נסמך וסומך, על ידי משיכת מ"ם של תיבת "משור" אל תיבת "פר", כך ששיעור הכתוב הוא: ותיטב לה' משור, (מ)פר. לפירושו, ההלל שיהלל דוד את ה' יהיה טוב מקרבן תודה הבא משור (הגדול) ומקרבן תודה הבא מפר (הקטן ממנו). לעומתם, רי"ח ביאר את הפסוק ללא משיכה, וכתב: "והיטב התודה שלי ליי' ותכשר בעיניו, יותר משור פר - והוא אשר יש בו שני תארים חשובים, האחד - שהוא שור - גדול בקומתו, והב' - שהוא פר - רך בשנים". לפי פירושו, כוונת דוד לומר כי תודתו תיטב לה' מקרבן תודה הבא משור פר, כלומר מבעל חיים הגדול כשור אף שהוא רך בשנים.²³ פירושו זה של רי"ח נצמד יותר ללשון הכתוב ואינו מצריך "לייבא" מ"ם אל תיבה שלא נכתבה בה.

הימנעות ממשירת תיבה: בפירושו הפסוק "המה יניעון לאכול אם לא ישבעו וילינו" (תה) נט, טז), כתב ראב"ע למשור תיבת 'לא', כך ששיעור הכתוב: המה יניעון לאכול אם לא ישבעו [לא] ילינו. לפירושו, אויבי דוד צריכים לאכול ולשבע לפני שילינו, שאם לא ישבעו לא ילינו. לעומת ראב"ע, רש"י ורד"ק ביארו את הפסוק ככתבו ללא צורך בהמשכת תיבת 'לא'.²⁴ בדומה לכך נקט גם רי"ח שכתב (נט, טז-יז): "המה, ר"ל אויבי, כאשר לא ישבעו וילינו בלתי שבעים, יניעון לבקר מיד מביתם לחזור על הפתחים לבקש לאכול". לפי פירושו, דוד מבקש שאויביו יצטרכו לחזור על הפתחים בבוקר, לאחר שערב קודם לא שבעו ולנו כל הלילה בלתי שבעים. שיעור הכתוב לפירושו: המה יניעון (בבוקר) לאכול, אם (=כאשר)²⁵ לא ישבעו (בלילה הקודם) וילינו. בדרך זו אין צורך בהמשכת תיבת 'לא'.

לא רק תיבות מסוג 'לא' או 'אל' נמנע רי"ח מלמשורן,²⁶ גם בתיבות אחרות נהג כן. כביאור הביטוי "על כל מול בערלה" (יר' ט, כד), כתבו רש"י ורד"ק שהכוונה לישראל ולאומות העולם. בפירושו כתב רד"ק: "על כל מול - אלו ישראל שהם מולים, ועל אשר בערלה - אילו האומות... ועל' שזכר עומד במקום שנים". כלומר לפי פירושו יש לקרוא את הפסוק כך: על כל מול ועל בערלה. גם רי"ח ביאר את הביטוי באותה משמעות אך ללא משיכת תיבת 'על', וכך כתב: "על כל מול בערלה - ר"ל על כל מי שהיה ראוי שיהיה מול - ר"ל נמול בערלה אשר לו, והוא כאלו אמר: על כל הערלים". גם לפי פירושו הביטוי מתייחס

²³ על דרך מה שדרש רבי יהודה בספרי (דברים א): "אברך - זה יוסף, שהוא אב בחכמה ורך בשנים".

²⁴ אמנם פירושיהם שונים. לפירוש רש"י, אויבי דוד אוכלים כל הלילה שאלמלא כן לא ילינו. כדרך שעושים הכלבים שאינם לנים אלא מתוך שובע. לפירושו שיעור הכתוב: המה יניעון לאכול אם לא ישבעו, וילינו. ורד"ק פירש: המה יניעון לאכול, אך באמת לא ישבעו כאשר ילינו. על פי פירוש זה תתבאר תיבת 'אם' - 'כלומר' או 'באמת', ושיעור הכתוב: המה יניעון לאכול, אם (=כאשר). אך באמת) לא ישבעו וילינו.

²⁵ ומקורו ברד"ק שכתב שתיבת 'אם' פירושה 'כאשר', וראו בהערה הקודמת. בשונה מרש"י ורד"ק, לדעת רי"ח תנועת אויבי דוד לבקש לחם מתבצעת בבוקר ולא בערב.

²⁶ לדעת רס"ג (צוקר, לעיל הערה 12, עמ' 192), מושך עצמו ואחר עמו 'שגור במיוחד במילת 'לא', וכן ראב"ע אף שהביע התנגדות למקרא קצר הדרוש להשלמה ב'לא'. הסכים להמשכת תיבה זו (ראו בפירושו דברים כ, יט; וראו גם אצל מלמד, לעיל הערה 8, עמ' 561, 570).

לכלל הערלים, ובהמשך דבריו מבאר שהם ערלים על ב' מינים: ערלי בשר (אומות העולם) וערלי לב (ישראל). לפי פירושו ניתן לבאר את הפסוק באופן דומה גם ללא הצורך במשיכת תיבת 'על'.

דוגמה נוספת ניתן לראות באופן ביאורו את הפסוק "אשר פרו יתן בעתו, ועלהו לא יבול" (תה' א, ג). רד"ק בפירושו ביאר בשתי דרכים: בדרך המשכה - אשר פרו יתן בעתו, ועלהו לא יבול [בעתו], או ללא המשכה - "על דרך הפלגה, כי אפלו בימות הגשמים לא יבול עלהו". אף שרי"ח הכיר היטב את פירוש רד"ק, נמנע מלהביא בפירושו ביאור בדרך המשכה.

ד. פירוש נוסף לצד הפירוש בדרך המשיכה

במקומות רבים הציע רי"ח שני פירושים לפסוק, האחד בדרך של משיכת תיבה או אות, והאחר ללא משיכה. נראה שהכוונה היא להציע גם אלטרנטיבה פרשנית אחרת שאינה מצריכה משיכה שלא לצורך, כמו שכתב בפירושו (תה' לח, ב) הנזכר לעיל. להלן נעיין במספר דוגמות.

בפירוש הפסוק "כי לא לנצה ישכח אביון, תקות עניים תאבד לעד" (תה' ט, יט), כתבו ראב"ע ורד"ק למשוך תיבת 'לא' מהצלע הראשונה אל הצלע השנייה, כך ששיעור הכתוב: כי לא לנצה ישכח אביון, תקות עניים [לא] תאבד לעד.²⁷ גם רי"ח נקט כך בפירושו הראשון, אך לצד זה הוסיף: "או יאמר, כי אם ישכח מאתו ית' האביון ולא ינקום נקמתו, תקות העניים שיקוו אליו תאבד לעד, כי לא יקוו עוד אליו להושיעם, בראותם שהאביון המדוכא יותר מהם, כי לכך נקרא 'אביון' שהוא תאב לכל דבר, יהיה נשכח ממנו. ושיעור הפסוק: כי אין ראוי שישכח האביון לנצה, וזה לפי כי אם ישכח לנצה, תקות עניים תהיה אובדת לעד". לפי הפירוש הזה, הקשר בין צלעות הפסוק הוא של סיבה ותוצאה: אם יישכח האביון, תקוות העניים תאבד לעד.

כאמור לעיל, גם כאן אין הדברים אמורים רק כאשר מדובר במניעה מלמשוך תיבת 'לא'. ניתן למצוא אצל רי"ח פירושים אלטרנטיביים אלה גם כאשר מדובר בהימשכות של תיבות אחרות. בפירושו לפסוק "פרימו מארץ תאבד, וזרעם מבני אדם" (תה' כא, יא), כתב רי"ח לבאר את הפסוק באמצעות משיכת תיבת 'תאבד': פרימו מארץ תאבד, וזרעם [תאבד] מבני אדם", אך לאחר מכן הוסיף: "או יאמר: כי קצתם יהיו אבודים לגמרי ומתים, וקצתם הנשארים יהיו מבני אדם הפחותים". לפי פירושו השני אין צורך למשוך דבר, אלא יש לבאר את הצלע השנייה של הפסוק כבקשה נוספת ושונה: לאחר שתאבד את חלקם, יהיו הנשארים מהם בזויים ופחותים.²⁸

27 כך פירש גם רש"י שהשימוש בכלי פרשני זה אינו שכיח אצלו.

28 וראו עוד שתי דוגמות: בפירוש הפסוק "דם על כל גוים ה' על השמים כבודו" (תה' קיג, ד), ביאר

היחיד שמבאר בדרך של משיכה

לשם השלמת המחקר וביסוסו, בדקתי האם ישנם פסוקים שבהם רי"ח הוא היחיד שמבאר על דרך משיכה. בחיפוש שערכתי בפירושו לתהלים נמצא כי ישנם חמישה עשר מקומות שבהם רי"ח כותב במפורש שהפסוק מתבאר על דרך המשיכה, בעוד הפרשנים האחרים לא כותבים כן.²⁹ אולם אין להסיק מכך שרי"ח נוקט דרך זו בניגוד לדעתם של הפרשנים. בדרך כלל גם הפרשנים האחרים הסכימו להסבר זה, אלא שלא ציינו במפורש את המשיכה או שכתבו כן במקום אחר. בדרך כלל העובדה שהפירוש מופיע רק אצל רי"ח נובע מאופיו הדקדקני של רי"ח לבאר את הפסוק בשלמותו, שבעטיו טרח לבאר בכל פעם את כל חלקי הפסוק.³⁰

לדוגמה, בפירוש הפסוק "האפס לנצח חסדו, גמר אומר לדור ודור" (תה' עז, ט), כתב רי"ח שיש למשוך את האות ה"א שבתבית 'האפס' גם לצלע השנייה בפסוק: "האפס לנצח חסדו, [ה]גמר אומר לדור ודור". באופן זה שואל המשורר שתי שאלות: האפס לנצח חסדו? הגמר אומר לדור ודור? ברוח זו מבארים גם שאר הפרשנים את הפסוק אך בלי להזכיר את משיכת האות ה"א.

בביאור הביטוי "אלוהים צבאות" (תה' סט, ז), כתב רי"ח שיש למשוך תיבת "אלוהים, וכאילו נכתב: אלוהים [אלהי] צבאות. הפרשנים לא כתבו על כך כלום בביאור פסוק זה, אך עמדו על כך במקום אחר: "ה' אלהים צבאות - חסר הנסמך, כאלו אמר 'אלהים אלהי צבאות'; וכן 'הארון הברית' (יהו' ג, יד)" (רד"ק תה' פ, ה).

בדוגמה הבאה, הלקוחה מביאור רי"ח ליחזקאל, נקט רי"ח ביאור על דרך המשיכה בניגוד לדעת הפרשנים האחרים, אך נראה שהיה זה משום שלדעתו ביאורם מצריך להשתמש בכלי פרשני דחוק יותר. בביאור הפסוק "ופרשתי עליו רשתי, ונתפש במצודתי, והביאותיו בבלה, ונשפטתי איתו שם, מעלו אשר מעל ביי" (יח' יז, כ), כתב רי"ח שיש למשוך 'על' מתיבת 'ועליו' גם אל הצלע האחרונה בפסוק, כך: "ופרשתי עליו רשתי... [על] מעלו אשר מעל ביי" (יח' יז, כ). לעומתו כתב רד"ק: "מעלו - חסר ביי"ת השמוש, כמו 'הנמצא בית ה'" (מל"ב יב, יא) והדומים לו". נראה שרי"ח העדיף להשתמש במשיכת מילה מתיבה קיימת בפסוק מלומר שהמקרא חסר ביי"ת השימוש.

רי"ח תחילה על דרך המשכת תיבת 'רם' כך ששיעור הכתוב הוא: רם על כל גוים ה', [רם] על השמים כבודו, אך בהמשך הציע ביאור ללא המשכה. וכן בפירושו לפסוק "אל תאסוף עם חטאים נפשי ועם אנשי דמים חיי" (תה' כו, ט) שבתחילה כתב למשוך תיבת 'אל' - אל תאסוף עם חטאים נפשי, זאל' עם אנשי דמים חיי, ובהמשך דבריו הציע פירוש ללא המשכה.

29 לה, יט; להכח; לו, ט; מו, ז; מח, ב; נח, ט; סח, לג; עז, ט; עח, סח; עט, ה; פה, ו; פט, נא; צ, ד; קיד, ד; קיד, יד.
30 ראו על כך גרוס (לעיל הערה 1), עמ' 49-50; שושנה וצפור (לעיל הערה 1), עמ' 33-38; קאפח (לעיל

הערה 1), עמ' 156, 182; אליצור (לעיל הערה 1), עמ' 35-37.

סיכום

רי"ח עושה שימוש נרחב בכלי הפרשני 'מושך עצמו ואחר עמו', והשימוש הזה בא לידי ביטוי בכל אחת מהדרכים שהיו מקובלות על קודמיו: משיכה קדמית (ואף משיכה מפסוק קודם), משיכה אחורית, משיכה לפנים ולאחור ומשיכה של אות בודדת. ריבוי הפירושים על דרך המשיכה אצל רי"ח, על שלל צורותיה, מלמד שהוא ראה במידה זו דרך פרשנית ראויה ולגיטימית, ושלדעתו דרך זו מאפיינת את הסגנון המקראי. עם זאת, נראה שהוא גם סבר שבמקומות מסוימים יש לצמצם את השימוש בכלי זה, בשל הצורך להוסיף לפסוק תיבות ומילים שאינן מופיעות בו.

מבדיקת פירושו, בעיקר לספרים תהלים, ירמיהו ועמוס, עולה כי ביחס לקודמיו רי"ח ממעט להשתמש בכלי פרשני זה. לדוגמה, בפירושו לתהלים, מתוך חמישים ואחד מקומות שבהם היה ניתן לבאר את הפסוקים בדרך של משיכה (וכמו שביארו הפרשנים שקדמו לו), רי"ח מבאר כך רק בעשרים וארבע פעמים. בשלושה עשר מקומות הוא נמנע מלבאר בדרך של משיכה, ובארבעה עשר מקומות הביא לצד פירוש זה פירוש נוסף.³¹

אמנם היו מקומות בודדים שבהם הביאור בדרך של משיכה נזכר רק בפירושו של רי"ח ולא בפירושי קודמיו, אך לא מפני שהם ביארו בדרך אחרת אלא מפני שלא התייחסו לכך כלל, ומפירושיהם במקומות אחרים נראה שיסכימו לביאור זה.

31 המקומות שבהם נמנע רי"ח מלבאר בדרך של משיכה הם: א, ה, ד; כט, ג; לח, ב; לח, כג; סה, ו; סט, לב; טז; קיא, א; קיט, קמד; קכת, ה; קלג, ג; קלט, יא. המקומות שבהם הביא פירוש נוסף הם: ט, יט; כא, ט; כא, נ; ח, עט, ה; פה, ו; צז, ז; קו, ב; קז, ח; קיב, ד; קיג, ג; קיט, קס; קכת, ו.

